

Regeringskansliet
Justitiedepartementet

Yttrande över betänkandet En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess (SOU 2024:51)

Ju2024/01521

Sekretess för uppgifter i förundersökningsprotokoll

Allmänt

Enligt den föreslagna bestämmelsen 43 kap. 3 a § offentlighets- och sekretesslagen ska sekretess gälla för de uppgifter och den sammanställning av uppgifter som ingår i ett förundersökningsprotokoll och en särskild handling, till dess att första instans har meddelat dom eller slutligt beslut i målet.

I första hand föreslår Attunda tingsrätt en alternativ ordning där förundersökningsprotokoll över huvud taget inte hanteras i domstol på det sätt som sker i dag. Bedöms det inte vara någon framkomlig väg anser tingsrätten att förslaget kan genomföras med vissa justeringar och klargöranden.

Tingsrätten instämmer i och för sig i att det finns sakliga argument för att sekretess som huvudregel ska gälla för uppgifter i förundersökningen fram till målet avgörs, förutsatt att detta inte påverkar offentligheten vid domstolen i övrigt. Men även i en sådan ordning talar offentlighetsintresset för att uppgifter ibland bör lämnas ut tidigare och förslaget reser i denna del flera frågetecken som tingsrätten utvecklar senare.

En alternativ ordning

Enligt tingsrättens mening bör inte förundersökningsprotokollet *i sin helhet* överhuvudtaget ges in till tingsrätten. I vart fall bör en ordentlig översyn av sakskalet för rådande ordning göras.

I slutbetänkandet av Utredningen om processrätt och stora brottmål (SOU 2019:38) angavs bl.a. att det är principiellt riktigt att rätten bara ska ha tillgång till det material som den ska pröva vid rättegången, att det inte finns något godtagbart skäl för domare att läsa förundersökningsproto-

kollet och att det finns en rättssäkerhetsvinst med en ändring som medför att det inte är möjligt. Tingsrätten delar fullt ut dessa bedömningar.

Det finns i dag inga starka sakliga skäl för att överlämna hela förundersökningsprotokollet till domstol. Att en domare ska ha tillgång till hela förundersökningsprotokollet framstår som en inkvisitorisk rest som är oförenlig med ett modernt ackusatoriskt rättegångsförfarande.

När tingsrätten får in förundersökningsprotokoll – som ibland kan innehålla tusentals sidor med känsliga uppgifter – har domstolen ingen kännedom om innehållet. Dessutom har tingsrätten ingen anledning att för egen del gå igenom materialet. Den eller de som ska döma i målet bör dessutom inte göra det eftersom det skulle kunna leda till överskottsinformation och risk för förutfattade meningar. Det är därför en rättssäkerhets- och förtroendefråga.

I en utlämnandesituation måste tingsrätten ändå bedöma om materialet kan lämnas ut eller inte. När materialet begärs ut av media eller allmänheten riskerar dagens ordning därför att leda till att prövningen tar lång tid. Av samma anledning ökar också risken för att uppgifter som omfattas sekretess felaktigt lämnas ut och vice versa. Extra olämplig är den nuvarande ordningen i de fall den medför att prövningen av utlämnandefrågan görs av domaren som ska döma i målet. Görs i stället prövningen av en annan befattningshavare vid domstolen leder systemet till ytterligare merarbete.

Attunda tingsrätt kan upplysa att domstolen emellanåt får lägga betydande resurser på sekretessprövning av extremt omfattande förundersökningar som tingsrätten varken har eller bör ha närmare insyn i.

I betänkandet anförs att en ordning där förundersökningsprotokollet endast skulle kunna begäras ut hos Åklagarmyndigheten och Polismyndigheten inte framstår som ändamålsenlig eftersom den skulle öka belastningen på dessa myndigheter (s. 84). Det framstår inte som något bärkraftigt argument. Förundersökningsprotokollet är framtaget av åklagare och polis. Det är åklagaren (eller den polisiära förundersökningsledaren) som har bäst kännedom om innehållet och vilka uppgifter som kan vara integritetskänsliga eller på annat sätt skyddsvärda. Det är bedömningar som är komplexa och som många gånger förutsätter kännedom om allt material i protokollet. Att andra personer regelmässigt ska lägga ned tid på att sätta sig in i materialet framstår inte som samhällsekonomiskt försvarbart.

Tingsrätten instämmer visserligen i utredningens bedömning att det kan uppfattas vara en rättssäkerhetsfråga att prövningen inför ett utlämnande ligger hos domstolen. I de fall utlämning vägras av polis eller åklagare kan överprövning dock alltid ske i domstol.

Mot denna bakgrund anser tingsrätten att medias och allmänhetens tillgång till uppgifterna i förundersökningen troligen skulle kunna bli bättre, om den som tagit fram materialet gjorde prövningen. Dessutom finns ett antal problem med utredningens författningsförslag som tingsrätten kommer till nedan. Vid en sammantagen bedömning framstår det således som bäst om protokollet över huvud taget inte gavs in till domstolen.

Ett upphävande av dagens ordning reser naturligtvis följdfrågor. Många mål avgörs på handlingarna eller i tilltalads utevaro varvid vissa uppgifter i förundersökningen används. Även vissa förhørsutsagor används. Dessa frågor skulle dock kunna lösas genom att utredningen i relevanta delar ges in till tingsrätten som bevisning när det kan bli aktuellt.

Om själva utredningsförslaget angående sekretess

- Den särskilda handlingen

När det gäller den särskilda handlingen ("involverade personer") som ibland ges in till tingsrätten tillsammans med åtalet, har tingsrätten svårt att se något allmänt intresse av att ta del av denna. Handlingen innehåller enbart kontaktuppgifter som kan vara integritetskänsliga. Inte sällan innehåller handlingen uppgifter som rör personer som inte är aktörer i domstolen. Sekretess med omvänt skaderekvisit borde därför kunna gälla för denna även efter att målet avslutats i första instans.

- Sekretessens föremål

Den valda formuleringen i 43 kap. 3 a § offentlighets- och sekretesslagen ska tydliggöra att samtliga uppgifter som ingår i ett förundersökningsprotokoll ska skyddas av sekretess, oavsett var uppgifterna finns sparade (s. 93). I betänkandet påpekas att uppgifter som ingår i ett förundersökningsprotokoll återfinns på flera ställen hos bl.a. domstolarna. Det framgår inte vilken typ av uppgifter som uttalandena i första hand tar sikte på. Detta bör förtydligas i det fortsatta utredningsarbetet.

Om tanken är att sekretess ska gälla för adress- och kontaktuppgifter till parter, målsägande som inte för talan och vittnen behöver detta tydliggöras. Om så är fallet skulle det kunna medföra ett antal praktiska problem.

Till exempel skulle det kunna leda till att adressuppgifterna till samtliga aktörer i ett brottmål behöver sekretessmarkeras i domstolarnas målhanteringssystem Vera, vilket i sin tur leder till att uppgifterna även sekretessmarkeras i andra typer av mål och ärenden som personerna förekommer i hos domstolen. Det leder sannolikt till att det blir svårare att hantera exempelvis kallelser till domstolen.

I många fall är det inte heller möjligt för den som ska göra prövningen av utlämnandefrågan att veta om uppgifter som finns registrerade på olika ställen i målhanteringssystemet kommer från förundersökningsproto-

kollet eller inte. Det kan också antas att domstolarna i många fall får tillgång till uppgifterna både genom protokollet och på annat sätt, t.ex. genom andra inlagor i målet eller genom Skatteverket.

- Sekretesstiden

Sekretessen ska enligt förslaget gälla till dess att första instans har meddelat dom eller slutligt beslut i målet. Det framgår dock inte vad som ska gälla när tingsrätten meddelar deldom eller skriver av målet i viss del. Det är inte ovanligt att så sker, särskilt i stora brottmål. Det bör i det fortsatta utredningsarbetet klargöras vad som ska gälla i sådana fall.

- Domstolarnas prövning

Utformningen av 43 kap. 3 a § offentlighets- och sekretesslagen ska enligt betänkandet möjliggöra en samlad prövning av uppgifterna i förundersökningsprotokollet. Sekretessen ska enligt betänkandet fortsätta att gälla även om vissa uppgifter ur protokollet har lagts fram vid huvudförhandling. Om en begäran om utlämnande inkommer under förhandling eller efter denna – men innan dom har meddelats – ska domstolen dock ändå pröva vilka uppgifter som kan lämnas ut utifrån vad som har lagts fram under förhandlingen (s. 100). Samtidigt anges i betänkandet att uppgifterna eller sammanställningen av uppgifterna inte kommer att lämnas ut, även om vissa uppgifter har lagts fram under en huvudförhandling, om det inte står klart att de kan lämnas ut utan att en enskild lider skada eller men eller syftet med domstolsprocessen motverkas (s. 103).

Enligt tingsrätten framstår dessa uttalanden som något motstridiga, vilket gör det svårt att förstå vad det är domstolarna ska pröva.

Den prövning som görs vid en utlämnandesituation ska enligt regeringsformen göras skyndsamt. Det framstår därför som särskilt olämpligt att denna något omständliga prövning ska läggas på en domare under en pågående huvudförhandling eller i samband med domskrivning. Det framstår dessutom som direkt olämpligt att en domare under pågående överläggning eller domskrivning ska behöva gå igenom delar av förundersökningen som kanske inte ens varit uppe under huvudförhandlingen.

- Målsägandens rätt till insyn

Enligt betänkandet kommer en målsägande som inte för talan i målet att ha möjlighet att ta del av förundersökningsprotokollet i sin helhet först efter huvudförhandlingen i första instans. Detta framstår enligt tingsrätten som problematiskt utifrån att målsäganden och dennes biträde kan förväntas behöva ta del av protokollet för att avgöra om han eller hon vill föra talan. Utan tillgång till förundersökningsprotokollet skulle det också vara svårt för biträdet att på bästa sätt bistå målsäganden under förhandling om målsäganden inte för en egen talan i målet.

Enligt tingsrätten bör sekretessen därför inte gälla i förhållande till en person som enligt 20 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken är målsägande till det aktuella brottet.

- Förhandlingsoffentligheten

Det bör i det fortsatta utredningsarbetet klargöras att sekretessen enligt den föreslagna 43 kap. 3 a § inte är sådan att det kommer att kunna anses vara av synnerlig vikt att de skyddade uppgifterna hålls hemliga och att huvudförhandling därför ska hållas inom stängda dörrar enligt 5 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken.

- Bevistalan

Tingsrätten noterar att författningsförslaget bör kunna tillämpas även på ett förundersökningsprotokoll som lämnas till domstolen i anledning av bevistalan. Det bör dock förtydligas.

- Konsekvenser

Författningsförslaget riskerar att leda till att prövningen av om förundersökningsprotokollet kan lämnas ut i sin helhet senareläggs.

Den prövning om utlämnande som sker i dag kommer enligt förslaget att göras först efter dom eller slutligt beslut. Men redan innan dess kommer nya former av sekretessprövningar att behöva göras. Trycket på att lämna ut åtminstone vissa uppgifter tidigare kan bli hårt. Som påpekats kan domstolarna komma att få pröva vilka uppgifter som har lagts fram under förhandling och vilka uppgifter som kommer från förundersökningsprotokollet. Sådana prövningar kan förväntas vara förhållandevis tidskrävande och omständliga.

Enligt tingsrättens mening finns det därför skäl att ifrågasätta utredningens slutsats att förslaget inte kommer att leda till några ökade kostnader för domstolarna.

Tidiga förhör och vittnesattester

Tingsrätten delar utredningens bedömning att tidiga förhör även framöver bör få åberopas endast om det är lämpligt.

Tingsrätten delar även utredningens bedömning att en vittnesattest bör få åberopas som bevis i brottmål, om det är lämpligt.

Att pröva om det är lämpligt att åberopa en vittnesattest framstår dock som en mer ingående prövning än den prövning som görs i dag, dvs. om det är uppenbart olämpligt att åberopa den. Med den föreslagna regleringen skulle rätten behöva göra en sådan mer ingående prövning även i de fall då parterna är överens om attestens tillåtlighet och denna skulle ha tillåtits med den nu gällande regleringen. Det framstår inte som ändamålsenligt och ökar belastningen på domstolarna.

Tingsrätten föreslår därför att 35 kap. 14 § första stycket 3 lämnas oförändrad och att det i stället i ett nytt andra stycke anges:

”I brottmål får en berättelse eller en uppteckning av en berättelse enligt första stycket åberopas även om parterna inte godtar det, om det är lämpligt”.

Kronvittnen

Tingsrätten instämmer i utredningens slutsats att det inte är möjligt att nu införa en möjlighet för åklagaren att lämna ett för domstolen bindande yrkande om strafflindring. De praktiska problem som utredningen har pekat på är så omfattande att det skulle vara mycket svårt att tillämpa det alternativa författningsförslaget.

Om regeringen ändå väljer att gå vidare med det alternativa författningsförslaget vill tingsrätten påpeka att det framstår som missvisande att tala om att rätten vid straffmätningen inte i *skärpande riktning* får avvika från åklagarens utfästelse. Enligt tingsrätten framstår det som lämpligare beskriva saken som att rätten inte får mildra straffet mindre än vad åklagaren har utfäst, eller liknande.

Tilltrosbevisning

Tingsrätten tillstyrker utredningens förslag.

Detta yttrande har beslutats av lagmannen Anders Dereborg, chefsrådmannen Lennart Christianson, rådmannen Ola Jonshammar och tingsfiskalen Axel Hallberg, föredragande.

Anders Dereborg

Axel Hallberg